

PUBLIȚĂIE INIȚIATĂ ȘI FINANȚATĂ DE CONSILIUL JUDEȚEAN MARAMUREȘ

MARAMUREȘ

Istorie, cultură, identitate

SUPPORT DE CURS

CAIETUL II
SCURTĂ ISTORIE (partea I)

Variantă aflată în dezbateri publice până în 31.12.2015

Statuia lui Bogdan Vodă din fostul sat Cuhea, actuala comună Bogdan Vodă

SCURTĂ ISTORIE A MARAMUREȘULUI

Județul Maramureș are o istorie străveche, așa cum au dovedit-o cercetările arheologice care au scos la iveală urme ale prezenței omului pe aceste meleaguri încă din paleolitic, existența omului fiind evidențiată în acest teritoriu pe parcursul tuturor perioadelor istorice. Zona Maramureșului, favorizată de poziția ei geografică, de bogățiile solului și ale subsolului, a oferit din cele mai vechi timpuri condițiile necesare dezvoltării activității umane.

Săpăturile arheologice atestă faptul că Maramureșul a fost locuit din cele mai vechi timpuri. Urme sigure de locuire avem din paleoliticul superior și din neolitic (Sighetul Marmației, Câmpulung și pe malul stâng al Izei, între Rozavlea și Strâmtura).

Cu aproximativ două mii de ani î.Hr., în această regiune au pătruns triburile indo-europenilor, această perioadă fiind urmată de apariția și dezvoltarea epocii bronzului. Importante descoperiri ce țin de această perioadă au fost făcute la Săpânța, Sarasău, Sighetul Marmației, Tisa, Călinești, Șieu, Rozavlea, Ieud, Cuhea, Săliște și Moisei.

DESCOPERIRI DIN EPOCA BRONZULUI

A fost firesc ca regiunea Maramureș, bogată în minereuri de cupru și de alte metale, să fi fost un centru metalurgic important în epoca bronzului. Așa se face că una dintre cele mai importante culturi ale epocii bronzului poartă numele de Suciul de Sus. Ritul de înmormântare este atât cel al înmormântării, în poziție chirchită, cât și al incinerării cu urnă. Printre numeroasele obiecte descoperite de arheologi și datând din această perioadă se numără splendide vase ceramice, diferite tipuri de săbii, topoare de luptă, apărătoare de brațe, toate acestea distingându-se prin ornamentul lor bogat, spiralic și rectiliniar. Descoperiri aparținând epocii bronzului s-au făcut la Valea Chioarului, Șieu, Dragomirești, Breb, Sighetul Marmației, Rona, Coștiui, Sarasău, Sârbi, Ieud, Peteritea, Lăpușul Românesc, Suciul de Sus.

Metalurgia bronzului a atins apogeul în momentul în care au apărut deja obiectele din fier. Legătura dintre sfârșitul epocii bronzului și începutul epocii hallstattiene o fac depozitele de bronzuri. Importante sunt și podoabele de aur; la Sarasău a fost descoperit un depozit de aur compus din opt spirale plate, două inele și numeroase mărgelă de diferite dimensiuni.

Trebuie amintit că alături de materialele dacice au fost descoperite materiale celtice. Existența necropolelor mixte celto-dacice dovedește, fără putință de tăgadă, coexistența sau conviețuirea pașnică a celor două elemente etnice. Acest amestec de materiale a fost descoperit nu doar în necropole, ci și în așezări. Conviețuirea dintre daci și celți a avut implicații în dezvoltarea culturii materiale autohtone, în mersul ei ascendent. Dacii au preluat de la celți nu numai roata olarului, ci și procedeele tehnice noi de extragere și prelucrare a fierului. Celții au fost incomparabil inferiori numeric față de daci; ca urmare, dacii și-au păstrat și după venirea celților aspectul specific culturii lor materiale.

Monedă romană, Bozânta Mică *

Din perioada dacică sunt atestate cetăți la Sighet (Dealul Solovan), Oncești (Dealul Cetății), Slatina și Călinești. În aceste localități au fost descoperite monede, vase și obiecte de proveniență grecească și romană, ceea ce dovedește legăturile comerciale cu civilizațiile mediteraneene, dar în principal cu provincia romană Dacia. Deși regiunea Maramureșului a rămas în afara stăpânirii romane, dacii locali au primit influențele civilizației romane.

După cucerirea Daciei de către trupele romane conduse de împăratul Traian, provincia Dacia, care se întindea până în apropierea Maramureșului, a avut o importantă influență culturală și economică în regiune, influență care a dus în final la romanizarea triburilor dacice din această regiune.

Topor piatră, fond vechi *

Topor bronz, Oarța de Sus *

Topor epoca bronzului, Ilba *

Topor și seceră de bronz, Oarța de Sus *

Brățară bronz, Oarța de Sus *

Vas din epoca bronzului, Lăpuș *

Piese de aur de la Lăpuș *

Piese de aur de la Oarța de Sus *

Este foarte probabil ca dacii de aici să fi participat la raidurile împotriva hotarelor stăpânirii romane. Se pare că dacii liberi din Maramureș n-au neglijat în această perioadă exploatarea zăcămintelor de sare și a metalelor neferoase din bazinul băimărean. Este chiar foarte posibil să fi preluat metode de exploatare folosite în centrele miniere din provincia romană Dacia.

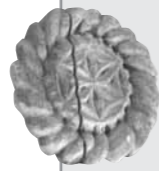
MARILE MIGRAȚII

Datorită poziției mai ferite a Maramureșului, în perioada marilor migrații, dintre triburile de goți, gepizi, huni, vandali și slavi, numai slavii au avut un impact asupra populației locale. Influența slavilor s-a făcut simțită începând cu mijlocul secolului al VI-lea. Formele lor de organizare socială au grăbit instaurarea societății feudale. Ducând o viață statornică, slavii au fost asimilați de populația daco-romană, contribuind la procesul de formare a limbii române și a poporului român.

Țara Maramureșului nu a fost niciodată dens populată, satele fiind mai rare și răsfirate pe văi. În general, satele aveau aproximativ 15-25 de case. În perioada medievală, locuitorii Țării Maramureșului au fost românii, urmașii dacilor romanizați.

Organizarea satelor în obști a supraviețuit până târziu, cu folosirea în devălmășie a pădurilor, apelor și pășunilor, dar cu atribuirea terenurilor de șes din lunca râurilor anumitor familii, la început în regim temporar. În timp, aceste suprafețe fertile, destul de puține în această regiune, ajuns în proprietatea definitivă a familiilor care le dețineau, marcând începutul diferențierii sociale și apariția formelor de feudalism românesc.

În secolul al IX-lea, în aceste părți și-au făcut apariția ungurii, urmași mai apoi de pecenegi și cumani. Anterior acestora, și sub influența slavilor, s-au format cnezatele și voievodatele, rezultate din vechile uniuni de obști. De la aceste uniuni de obști, numite de români și „Țară”, s-au născut denumirile de Țara Maramureșului, Țara Lăpușului și Țara Chioarului. Pentru secolele XI-XIV, populația Maramureșului este estimată la 8.000-10.000 de locuitori (abia pe la 1530, populația de aici ar fi ajuns la peste 33.000 de locuitori).

PRIMELE FORME DE ORGANIZARE ADMINISTRATIVĂ

La conducerea cnezatelor și a voievodatelor se afla un cneaz sau un voievod. Cneazul îndeplinea funcții de ordin juridic, administrativ și militar. Voievodul îndeplinea funcții multiple: de conducător, comandant militar și judecător, această funcție fiind electivă. Cert este faptul că apariția și dezvoltarea feudalismului pe teritoriul Maramureșului se integrează în procesul de apariție a feudalismului pe întreg teritoriul patriei noastre.

În perioada feudalismului timpuriu, ocupațiile de bază ale populației erau agricultura, creșterea vitelor și meșteșugurile casnice. La vremea respectivă domnea economia naturală închisă, fiecare familie străduindu-se să-și asigure cele necesare traiului. În zonele de șes se practicau în special agricultura și creșterea vitelor, în zonele deluroase se adăugau pomicultura și viticultura, iar la munte păstoritul.

Pe lângă acestea, populația din anumite localități ale Maramureșului s-a îndeletnicit cu

mineritul și exploatarea sării. În secolul al XII-lea a început să se organizeze mineritul, care în secolul următor a luat o mare dezvoltare în direcția exploatării metalelor nobile și a sării.

În afară de minele vechi, exploatate în secolele trecute, au început să se deschidă noi exploatare miniere la Baia Mare, Baia Sprie, Băița, Căvnic și Băiuț, localități care dispuneau de bogate zăcăminte de aur. Minele din bazinul băimărean au fost exploatate de localnici, cu mijloace rudimentare, înainte de pătrunderea dominației maghiare.

Exploatarea mai organizată și mai sistematică a minelor a fost întreprinsă de coloniștii germani, aduși în acest scop în secolele XII-XIII. Centrele miniere (Baia Mare, Baia Sprie, Căvnic) au devenit și centre urbanistice. Începând cu secolele XII-XIII, în cnezatele de câmpie cu sol fertil din Valea Tisei s-au făcut colonizări cu maghiari și sași, care au dezvoltat așezări cu caracter urban și cetăți de apărare.

(abia în a doua jumătate a secolului al XIV-lea va reuși statul feudal maghiar să integreze voievodatul maramureșean). Prin acest act, regele Emeric I donează comitelui Laurențiu pământ de cincisprezece pluguri. Donația apare ca o recompensă pentru slujire credincioasă și mai ales pentru salvarea regelui de la o moarte sigură, în vremea vânătorii din Maramureș.

Atestat documentar în 1199, an în care se consemnează desfășurarea unei vânătorii în pădurile Maramureșului, la care participă și regele maghiar Emeric, Maramureșul a fost caracterizat, din punct de vedere al organizării politico-administrative, în cnezate și voievodate românești (cnezatul Cuhea al Bogdăneștilor, cnezatul Mara, cel al Cosăului etc.) a căror evoluție a fost întreruptă de cucerirea maghiară, rezistența în fața acestei ofensive fiind atestată documentar cel mai sugestiv în cazul lui Bogdan de Cuhea, numit în documentele maghiare ale anilor 1342-1343, „fost voievod” și

„infidel”. De altfel, același Bogdan a trecut munții în anul 1359 și a contribuit la formarea statului feudal Moldova, având, de atunci, un loc aparte în tradiția istorică românească.

Un alt document care amintește Maramureșul este din anul 1231. Prin acest act, regele restituie lui Sevus și Alexandru, fiii comitelui Toma, pădurile Keykus și Fenteuș.

„Țara Maramureșului” s-a remarcat după cucerirea maghiară și introducerea instituțiilor medievale specifice, inclusiv a comitatului, prin continuarea existenței unei autonomii locale în care rolul nobilimii românești, inclusiv în planul spiritualității, este bine documentat. Dezvoltarea vieții economice, politice și sociale a fost întreruptă temporar de distrugerile provocate de tătari în timpul invaziei din 1241. Aceeași invazie mongolă a oprit expansiunea feudalității maghiare spre Maramureș. Din cauza distrugerilor produse de tătari, statul feudal maghiar a fost slăbit și a avut nevoie de câteva decenii pentru a se refăce și numai după aceea și-a putut relua expansiunea spre răsărit.

După retragerea tătarilor, în 1242, viața și-a reluat cursul normal. Localitățile distruse au fost refăcute, iar cnezii și voievozii maramureșeni și-au exercitat în continuare puterea politică și economică asupra supușilor lor. În anul 1271, Maramureșul este amintit în legătură cu colonizarea făcută de rege cu maghiari și sași. Din acel moment a început uzurparea drepturilor obștilor sătești maramureșene.

Ca urmare a acestor evenimente, Maramureșul a devenit tot mai prezent în documentele emise de curte, fie pentru a acorda teritorii unor nobili în defavoarea obștilor, fie pentru a-i pedepsi pe cnezi, voievozi și pe cei care refuzau să se supună hotărârilor regale. În anul 1299, Andrei al III-lea, regele Ungariei, a hotărât ca toate bisericile catolice din Maramureș să fie puse sub jurisdicția episcopului Transilvaniei. Până la sfârșitul secolului al XIII-lea, Maramureșul este amintit în patru documente ca loc de vânătoare regală sau ca obiect al unor donații.

În primele secole ale mileniului II, voievodatul Maramureșului a fost condus de voievozi locali și organizat în așa-numitele cnezate de vale.

Din secolul al XIV-lea, presiunea regilor Ungariei de a instaura și aici feudalismul după model occidental s-a intensificat prin înobilarea conducătorilor locali, cărora le-au fost înlocuite titlurile autohtone cu echivalentul din ierarhia aristocrată occidentală.

Infiltrarea stăpânirii maghiare în Maramureș a început în a doua jumătate a secolului al XIII-lea. Urmărind cucerirea Maramureșului într-un timp cât mai scurt, feudații maghiari au reușit să atragă de partea lor pe unii conducători locali, făcându-le danii de pământuri, acordându-le titluri nobiliare și funcții înalte în aparatul de stat feudal.

Evenimentul a marcat și trecerea de la organizarea tradițională, de voievodat și cnezate, la cea feudală, odată cu înstăpânirea urmașilor lui Dragoș Vodă, care au primit titluri nobiliare și domenii atât în Maramureș, cât și în regiunile vecine din Ungaria medievală. Ei au acumulat titlurile cneziale cu cele nobiliare vestice, iar Balc a fost timp de 30 de ani voievod și comite de Maramureș, făcând trecerea la organizarea administrativă de comitat.

În anul 1303 este amintit pentru prima dată un comite de Ugocea și Maramureș, Mauriciu. Comitatul Maramureșului apare ca deplin încheiat abia în anul 1385. Românii au păstrat vechile instituții, cnezatele și voievodatele. Titlatura de voievod al Maramureșului este amintită în tot veacul al XIV-lea, dispărând numai în primii ani ai secolului al XIV-lea.

La 22 septembrie 1326, regele Carol Robert a donat cnezului Stanislau, fiul lui Stan, pământul Strâmtura, scutind acel pământ de orice jurisdicție, judecată și contribuție regească, și îndreptățind pe numitul cnez, ca după datina și legea nobililor țării, să adune toate dările din cnezat, oprind pe oricine altcineva să adune contribuția respectivă. Cu toată această colaborare, integrarea Maramureșului în regatul feudal nu s-a făcut în mod pașnic.

În timp ce unii lideri locali au acceptat schimbarea, integrându-se în nobilimea Ungariei, alții au opus rezistență și, în final, au trecut munții spre regatul Poloniei, unde, remarcându-se prin fapte de arme, au primit ranguri nobiliare și latifundii. O parte s-au oprit în Țara Lăpușului, înființând pe noile domenii sate care au rezistat până astăzi, iar alții au trecut Carpații răsăriteni și au întemeiat statul feudal Moldova.

Întemeierea Moldovei a avut loc în două etape, în care s-au remarcat cele mai importante figuri din istoria Maramureșului. Mai întâi, voievodul Dragoș din Bedeu, care, după victoria asupra tătarilor în expediția organizată de regele Ludovic I de Anjou, a fost trimis, în 1351, să întemeieze un voievodat vasal Ungariei, în scop de apărare (o marcă de frontieră).

DRAGOȘ este cunoscut din cronicile moldovenești ca descălecător în Moldova și primul ei voievod. Cronicile spun că voievodul român Dragoș, fiind la vânatoare și urmărind un zimbru, a venit din Maramureș la apa Moldovei și plăcându-i locul, s-a așezat acolo și a populat țara cu români din Maramureș. Adevărul istoric este acela că Dragoș a fost desemnat de regele Ungariei să întemeieze o marcă de apărare împotriva tătarilor. Aceasta a devenit Moldova Mică, cu capitala la Baia. Dragoș a avut doi fii: Sas, voievod în Moldova, și Gyula de Giulești, cnez în Maramureș. Faptul că lui Dragoș îi urmează la conducere fiul său Sas, moștenit și el de un fiu, Balc, dovedește crearea în Moldova a unei dinastii a Dragoșeștilor.

Adevăratul întemeietor al Moldovei este un alt voievod maramureșean, **BOGDAN DIN CUHEA** (Bogdan I). Bogdan, împreună cu frațele său, Iuga, a moștenit un cnezat puternic, compus din 22 de sate, cu centrul la Cuhea (azi Bogdan Vodă). Reședința sa era o adevărată fortăreață situată pe malul stâng al Izei, pe o mică înălțime.

Bogdan s-a aflat în relații bune cu regele Ungariei, Carol Robert de Anjou, cel care i-a acordat demnitatea de voievod al Maramureșului. Însă, între 1342-1343, Bogdan a intrat în conflict cu regele Ludovic I de Anjou (1342-1382), care l-a decăzut din drepturi și l-a declarat infidel. Bogdan s-a răsculat împotriva autorității regale, devastând moșiile celor care au acceptat să colaboreze cu regalitatea maghiară. Fiind antrenat într-un război în afara granițelor Ungariei, regale nu a putut interveni cu armata împotriva românilor răsculați.

În 1359, Bogdan din Cuhea, după ce s-a opus câțiva ani introducerii sistemului feudal ungar în Maramureș, a trecut munții împreună cu oștenii săi și l-a alungat pe Balc, urmașul lui Dragoș și a impus independența voievodatului Moldova față de Ungaria.

Bogdan a profitat de faptul că, în Moldova, tocmai murise Sas, fiul lui Dragoș. Însoțit de fiii săi, de rude și de o mică oaste, Bogdan a învins oastea urmașilor lui Sas și l-a alungat pe fiul acestuia, Balc sau Baliță, care era la conducere după trecerea în neființă a tatălui său. Încercările regelui Ludovic I de Anjou de a-l aduce la ascultare pe Bogdan au eșuat, acesta ieșind învingător asupra oștilor trimise împotriva lui.

Cronica lui Ioan de Târnave relatează astfel evenimentele:

„Bogdan, un român din Maramureș, adunând la el pe românii acestui district, a trecut în taină în Țara Moldovei, care era supusă coroanei Ungariei dar, din cauza vecinătății tătarilor, de mult timp părăsită de locuitori. Și, cu toate că a fost combătut mai adeseori de oastea regelui însuși, totuși crescând marele număr al românilor locuitori în acea Țară, s-a dezvoltat ca Țară.”

În urma acestui conflict, Bogdan a fost înlăturat din funcția de voievod al Maramureșului. Regele a folosit revolta acestuia ca pretext pentru a trece toate moșiile încă neocupate, precum și ocnele existente, în proprietate și monopol regal, po-

pulației rămânându-i doar dreptul de a folosi liber, fără îngrădire, numai apa sărată din zonă.

Diploma regală din 2 februarie 1365, prin care proprietățile din Cuhea ce îi aparținuseră lui Bogdan erau confiscate și date în proprietate lui Balc, fiul lui Sas, cuprinde o recunoaștere a independenței Moldovei. Acesta pare să fie actul de naștere al noului stat moldovean sub conducerea lui Bogdan.

În anul 1373, Ludovic I l-a numit pe **BALC**, voievodul românilor din Maramureș, comite suprem de Maramureș. În acest fel el a devenit conducător al românilor maramureșeni și, pe de altă parte, reprezentantul regelui maghiar și conducător al nobilimii. Prin această numire, autoritatea statului feudal a devenit dominantă. Odată cu aceasta au fost pierdute și ultimele libertăți pe care le mai menținuseră prin luptă românii maramureșeni. Alături de Balc, la 1378 este amintit în calitate de comite suprem de Maramureș și Satu Mare, **DRAG**. Pentru serviciile aduse, ei au primit danii regale de moșii și cetăți, printre acestea numărându-se și Cetatea Chioarului. De fapt, cei doi au fost ultimii voievozi ai Maramureșului, instituția voievodală fiind înlocuită cu comitatul.

Urmașii lui Dragoș își doreau autonomie religioasă pentru Maramureș și, în acest scop, în vara anului 1381, Balc și Drag s-au deplasat personal la Constantinopol, unde au obținut de la Patriarhie titlul de stavropighie pentru ctitoria lor, Mănăstirea Peri, cu aproape aceleași drepturi ca o episcopie și al cărei exarhat se întindea și dincolo de domeniile stăpânite de Balc și Drag, și anume până în regiunile Bereg, Sătmar, Sălaj, Ciceu și Bistrița.

În 1397 s-a refugiat în Ungaria Teodor Koriatovici, cnezul Podoliei, după ce a fost înfrânt de ducele Witold al Lituaniei. Koriatovici a primit domeniul Muncaciului. A adus (la început în Bereg) mii de familii de ruteni de peste munți, apoi și în Maramureș, ca lucrători pe domeniile nobiliare. Pașnici și muncitori, ei au fost favorizați și de regalitate, iar, prin rutenizarea unor sate românești, au ajuns majoritari în anumite părți ale Maramureșului.

DEZVOLTAREA ECONOMICĂ

Sigismund de Luxemburg a impulsat dezvoltarea mineritului. Încă din 1410 s-a înregistrat la mina din Dealul Crucii o producție anuală de aproape 100 kg aur, 200-500 kg argint și 144 tone plumb, în valoare totală de 250.000 florini. Orașul Baia Mare, împreună cu celelalte centre miniere, precum și cetatea și domeniul Satu Mare au ajuns în anul 1411 în proprietatea despotului sârb Ștefan Lazarevici în schimbul cetății Belgradului.

În legătură cu dezvoltarea economică, în anul 1411 este amintită o monetărie în Baia Mare. Aceasta a fost una dintre cele mai vestite monetării, atât datorită calității metalului folosit, cât și prin frumusețea monedelor bătute aici, lucru dovedit de numeroase tezaure monetare descoperite în diferite localități de pe teritoriul Transilvaniei.

Începând cu anul 1445, majoritatea exploatărilor miniere a trecut în proprietatea lui Iancu de Hunedoara. În anul 1446, Iancu de Hunedoara a vizitat Baia Mare și a dispus construirea unui castel pentru familia sa. În privilegiul regal din anul 1455 se amintește pentru prima dată de o altă localitate minieră, menționându-se că aceia care vor deschide mine la Cavnic vor fi scutiți de dări, potrivit obiceiului, pe timp de 8 ani.

Sarea a continuat să fie exploatată la Sat Șugatag, Ocna Șugatag, coștiui etc. Sarea extrasă din aceste ocne lua drumul orașelor și târgurilor din Transilvania și chiar din străinătate. În anul 1448, în salinile din Maramureș (Coștiui, Ocna Șugatag, Sat Șugatag etc.) se găseau 600 tăietori de sare, care scoteau o mare cantitate de sare, circa 30.000 de tone.

Orașele devin importante centre comerciale. De aici porneau mărfurile spre alte orașe ale țării și chiar spre orașe din străinătate. De asemenea, în părțile noastre veneau negustori pentru a face schimburi de produse, comerțul lărgindu-se și diversificându-se. Din Sighetul Marmației porneau drumuri comerciale spre Moldova și Polonia.

Din punct de vedere social, clasele principale, ca peste tot în evul mediu, au fost reprezentate de feudali și de țărănime.

BRESLE DE MEȘTEȘUGARI

Spre sfârșitul secolului al XV-lea meseriașii au început să se organizeze în bresle, acestea ocupând un loc foarte important în viața așezărilor urbane. De-a lungul timpului, în Baia Mare, au activat meșteșugari grupați în peste 20 de bresle (ale măcelarilor, aurarilor, croitorilor, blănarilor, lăcătușilor, pantofarilor, cizmarilor, dogarilor, fierarilor, cuțitarilor, lingurarilor, țiglarilor, tăbăcarilor, brutarilor, curelarilor, pieptănarilor, săpunarilor, zidarilor și dulgherilor, sticlarilor, tinichigiilor, olarilor, cioplitorilor în piatră).

Cufărul breslei măcelarilor *

Potrivit diplomei regale din anul 1366, cneazul era socotit un adevărat nobil, iar cneazul de rând "un jude" sărac. Acesta din urmă va decădea treptat, fiind asimilat ca stare juridică și socială cu primarii satelor și sfârșind în cele din urmă în rândul țărănimii aservite. Cu toate acestea, obștile maramureșene și-au menținut libertățile până în secolul al XIV-lea.

Matia Corvin a avut relații strânse cu nobilimea maramureșană, din care și-a ales oșteni destoinici, dar și pentru garda regală. A conferit multor maramureșeni titlul de baron liber, care însemna că aveau supunere numai față de rege. Titlul se acorda în cazuri rare. Matia Corvin a luat sub protecția sa mănăstirea românească din Peri și a numit comiți români pentru Maramureș, între care, în 1467, bănățeanul Pavel Chinezul. Maramureșenii din garda regală l-au scăpat pe rege după lupta de la Baia și l-au dus, rănit, la Brașov. După această bătălie, Ștefan cel Mare a întreprins o incursiune

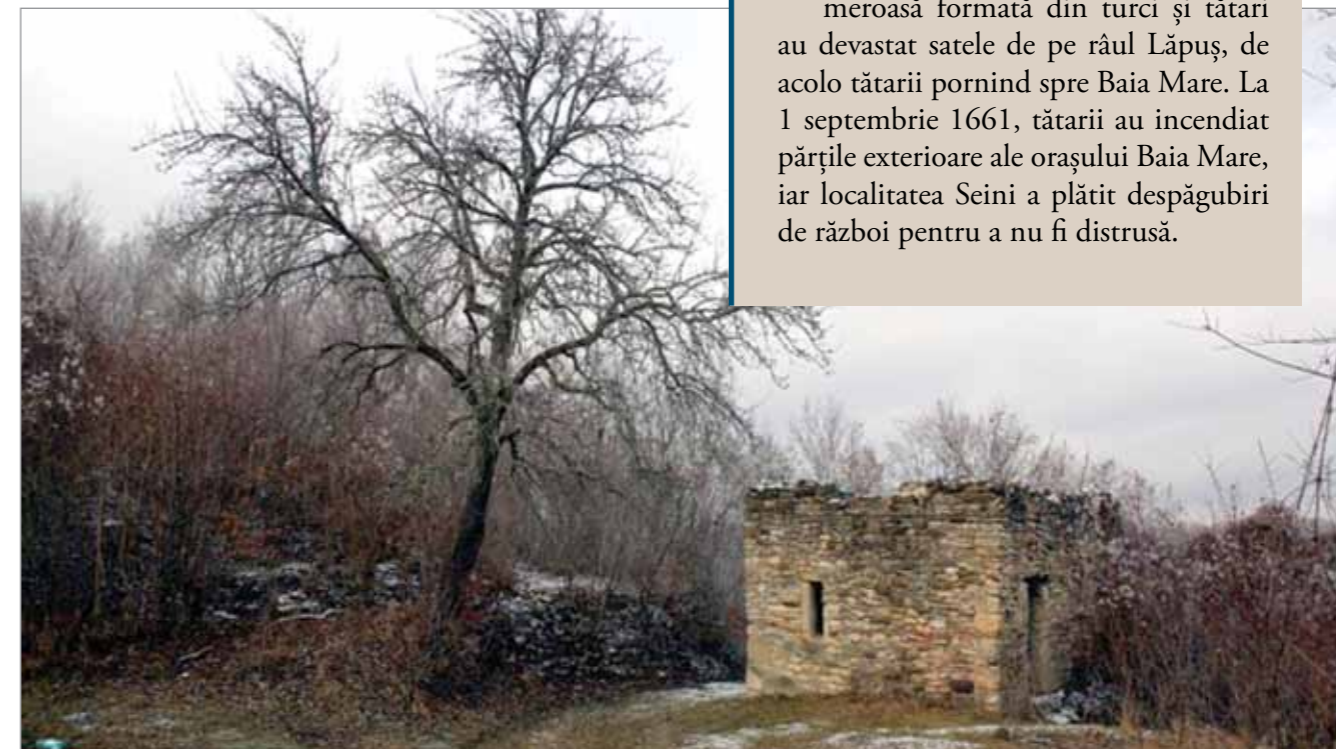
Paloșul orașului *

de pedeapsă în Maramureș, trecând prin foc și sabie orașele de oaspeți regali, inclusiv puternica cetate a Hustului.

Dezvoltarea și intensificarea exploatarea miniere a continuat și după trecerea orașului Baia Mare în proprietatea lui Matia Corvin, fiul lui Iancu de Hunedoara. Baia Mare a devenit cel mai rentabil oraș pentru visteria regală, aceasta având numai de pe urma monetăriei baimărene un venit anual de 20.000 de ducați. În anul 1468, Matia Corvin a dat locuitorilor orașului Baia Mare, în arendă, exploatarea minelor și dreptul de a bate monede, pentru o sumă de 13.000 de florini aur. Se poate spune că mineritul din zonă și-a găsit un puternic sprijinitor în persoana lui Matia Corvin. Un an mai târziu, în 1469, Matia Corvin a acordat orașului Baia Mare dreptul de a se împrejmuia cu un zid, pentru a se putea apăra mai ușor împotriva moldovenilor lui Ștefan cel Mare.

După victoria otomană de la Mohács, din 1526, asupra regatului ungar, Maramureșul a fost integrat în Voievodatul Transilvaniei (1538). Începând cu 1541, regiunea Maramureșului, ca și întreaga Transilvanie de altfel, a devenit teatru de război, fiind jefuită de către armatele nobililor maghiari, habsburgilor austrieci și turcilor otomani.

Medalie de aur în cinstea lui Mihai Viteazul, 1600 *

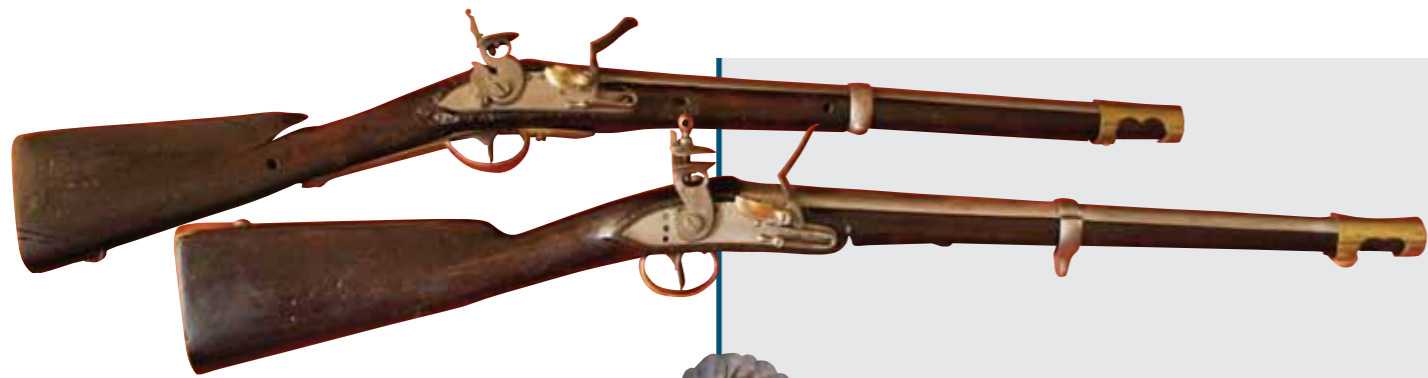

Instabilitatea politică din zonă a determinat și o decădere economică, inclusiv un declin al mineritului. Principele Sigismund Bathory a arendat în 1588 minele de aur și argint din Baia Mare, Baia Sprie, Cavnic și Băiuț, pe o perioadă de trei ani, cu suma de 33.160 taleri aur.

CETATEA CHIOARULUI

O vreme, regiunea a trecut în stăpânirea habsburgilor, după care, în anul 1599, întregul Maramureș a ajuns vremelnic în stăpânirea lui Mihai Viteazul, odată cu unirea celor trei principate române. Cetatea Chioarului a fost ocupată de marele domnitor și a fost pusă sub conducerea lui Aga Lecca.

În anul 1660, turcii din pașalâcul de Oradea, conduși de Ali Pașa, au pustiit regiunea. Cu această ocazie orașul Baia Mare le-a plătit turcilor despăgubiri de război de 10.000 de taleri, iar orașul Baia Sprie de 2.000 de taleri. În aceeași expediție, printr-un vicleșug, turcii au cucerit Cetatea Chioarului. În anul următor, o armată numeroasă formată din turci și tătari au devastat satele de pe râul Lăpuș, de acolo tătarii pornind spre Baia Mare. La 1 septembrie 1661, tătarii au incendiat părțile exterioare ale orașului Baia Mare, iar localitatea Seini a plătit despăgubiri de război pentru a nu fi distrusă.

Haiducul Pinte

Viața grea a țărănimii, înăspriță și mai mult prin noile obligații fiscale și militare introduse de stăpânirea habsburgilor, a determinat apariția cetelor de haiduci în Maramureș. Cel mai de seamă conducător de haiduci maramureșeni a fost Pinte Viteazul (1670-1703), fiu de nobil român din Țara Lăpușului, care a acționat mai mulți ani în sprijinul populației, sfidând aristocrația și autoritățile austriece.

Pe numele său Grigore Pinte, haiducul s-ar fi născut potrivit celor mai multe surse, în jurul datei de 25 februarie 1660, în satul Măgoaja (azi în comuna Chiuiești). Unii istorici amintesc originea nobiliară și militară a familiei sale. Mama lui Pinte provenea dintr-o familie de țărani liberi de pe Valea Izei. Tatăl său a murit în urma rănilor primite în luptele cu turcii.

Înainte de a deveni haiduc, Pinte a colindat mai multe țări, din dorința de a cunoaște taina slovelor și meșteșugul armelor. A învățat mai multe limbi străine și s-a documentat asupra tehnicilor de luptă. Despre înfățișarea sa, „domn chipeș”, vorbesc mai multe

legende și folclorul care îl descriu ca pe un bărbat în floarea vârstei, fără barbă, înarmat și frumos costumat cu un dolman de postav verde, cu pantaloni strâmți care presupuneau cizme cu carâmb și pintoni, cu o blană de lup cu nasturi de argint auriți și căciulă de jder, cămașă subțire brodată, completată cu un batic legat la gât. Se spune că avea o pușcă și un buzdugan, iar tradiția îi atribuie două cămăși de zale care se găsesc una la Budești și alta în expoziția Muzeului Județean de Istorie și Arheologie Maramureș.

Trecerea de la statutul de „nemeș” (domn al pământului) la cea de haiduc s-ar fi produs prin dezertarea din armata imperială. Cert este că, prin 1694, Pinte acționa în jurul localității Baia Sprie și avea sub comanda sa trei cete de feciori. Pentru perioada anterioară nu deținem date concrete, doar informații venite din tradiția populară. Pinte a acționat în fruntea cetelor sale de haiduci într-o regiune ce cuprinde teritoriul de astăzi al județelor Maramureș, Cluj, Satu Mare și Bistrița, ajungând să fie temut de autoritățile nobiliare locale.

Documentele vorbesc despre unele dintre acțiunile haiducilor, cum ar fi jefuirea unor negustori greci. Însă, unul dintre cele mai mari atacuri ale haiducilor a fost cel din 1698 la castelul Rona, unde au fost omorâți 250 de oameni, iar bunurile luate echivalau cu povara a 150 de cai. La sfârșitul secolului al XVII-lea și începutul celui de-al XVIII-lea, luptele haiducești cresc în intensitate. Despre amploarea luptelor haiducești ne vorbesc documentele ședințelor comitatense din Maramureș, din anii 1698, prin care se exprima îngrijorarea față de distrugerile provocate de aceste cete, cerându-se totodată luarea de măsuri drastice împotriva lor. Scrișorii ale guvernului din Transilvania au cerut tuturor forțelor nobiliare să se unească pentru a pune capăt acțiunilor haiducilor lui Pinte.

În anul 1700, Pinte a fost prins și închis în închisoarea din Satu Mare, unde a fost cercetat. Colonelul Friedrich von Lowenburg, comandantul trupelor imperiale din localitate, l-a eliberat în urma jurământului de credință depus de el și în urma unui acord prin care haiducii se angajau să nu mai prade prin zona Satu Mare și, nu în ultimul rând, contra unei solde către os-

Cămașa de zale a lui Pinte *

tașii lui Pinte. După eliberare, Pinte a condus atacurile în zona Maramureșului, iar împăratul Leopold I a cerut capturarea lui, oferind și o recompensă de 500 de taleri pe capul lui, viu sau mort (la 23 aprilie 1701).

În anul 1701, câțiva haiduci au fost prinși și condamnați la moarte. Pentru că au mărturisit de bunăvoie că au făcut parte din ceta lui Pinte, li s-a acordat circumstanțe atenuante: în loc să fie trași în țeapă de vii, li s-a tăiat capul și abia apoi corpul a fost tras în țeapă.

În anul 1703, principele Francisc Răcoțzi al II-lea a declanșat o răsccoală împotriva stăpânirii habsburgice în Transilvania. Pinte s-a alăturat mișcării conduse de Francisc Răcoțzi al II-lea (așa-numita răsccoală a curuților împotriva Imperiului austriac). La această luptă au participat numeroși români din Maramureș, Chioar și Lăpuș. Pinte și cetele sale au reușit să cucerească Cetatea Chioarului.

În 1703, armata lui Pinte a asediat cetatea Baia Mare, unde se afla vistieria imperială. În timpul atacului, Pinte a fost împușcat mortal în fața porții de sud a orașului, în apropiere de Bastionul Măcelarilor, la 14 august 1703. Legende și horile maramureșenilor l-au transformat pe celebrul haiduc Pinte Viteazul într-un personaj de basm, nemuritor, acesta devenind subiect de doine și balade încă din timpul vieții. Faptele săvârșite de acest haiduc, în fruntea cetelor sale, l-au determinat pe istoricul Nicolae Densușianu să-l numească „...unul din cei mai însemnați români din secolul al XVIII-lea”.

MARAMUREȘ - Istorie, cultură, identitate

În a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, renumitul cronicar moldovean, logofătul Miron Costin, îndeplinind o solie în Polonia, a trecut prin Maramureș, pentru a se informa asupra istoriei sale.

În anul 1685, armata imperială austriacă condusă de generalul Veterani a ocupat Maramureșul, unde a petrecut toată iarna, cauzând populației pagube foarte mari. În anul următor, imperialii s-au întors din nou în Maramureș. Staționarea atât de îndelungată a armatei în Maramureș a sărăcit populația până la os, încât mulțimea de flămânzi s-a organizat în bande de haiduci.

Până în secolul al XVIII-lea, baza economică principală a rămas tot agricultura, creșterea vitelor și meșteșugurile casnice. La începutul secolului al XVII-lea a început cultura porumbului, care mai târziu a cunoscut o mare dezvoltare. Exploatarea sării a cunoscut un regres, în anul 1614 mai lucrând doar 100 de persoane la exploatarea ocnelor de sare.

După 1688, Maramureșul a devenit parte a Imperiului habsburgic, odată cu Transilvania. În Maramureș nu a avut loc o trecere la unirea religioasă cu Roma, ca în Ardeal. Greco-catolicismul în Maramureș a fost prezent prin apartenența religioasă a românilor la episcopia ruteană a Muncaciului, care a trecut la unire cu Roma odată cu celelalte episcopii din Galiția. Biserica ortodoxă a rămas prezentă până spre sfârșitul secolului al XIX-lea prin câteva schituri care s-au afiliat stărețiilor moldovene, îndeosebi celei de la Putna.

Continua fărâmițare a vechilor proprietăți a făcut ca, în secolul al XVIII-lea, austriei să consemneze existența în Maramureș a 15.000 de nobili români, cei mai mulți din Imperiul habsburgic, raportat la populația regiunii, care nu depășea 45.000 de suflete. După instaurarea stăpânirii habsburgice a urmat o perioadă grea pentru populația Maramureșului din cauza impozitelor și dărilor apăsătoare, precum și a rechizițiilor făcute de armată în timpul deselor conflicte militare din această perioadă.

Turnul Măcelarilor,
locul unde a fost împușcat
Pintea Viteazul

Buzdugane lamelare,
secolele XIV-XVI *

ULTIMA INVAZIE A TĂTARILOR

În anul 1717 a avut loc ultima invazie a tătarilor în Maramureș. Aceștia, deși veneau ca aliați ai Moldovei împotriva oștirii austriece care atacase Moldova, nu s-au abținut de la vechile obiceiuri și, în trecerea prin Maramureș, au dat foc bisericilor de lemn, au luat prăzi, robi și vite. Tătarii au fost opriți la Căvnic de către locuitorii din Șurdești și Căvnic, iar la întoarcere maramureșenii i-au surprins la Strâmtura, pe Valea Izei, și în Pasul Prislop, la Preluca Tătarilor, mai sus de Borșa, unde localnicii conduși de Lupu Alexandru (fost căpitan în armata lui Francisc Rakoczi al II-lea) a reușit să-i învingă. Puținii tătari scăpați cu viață au lăsat prăzi, fugind spre Moldova. Aceasta a fost ultima invazie a tătarilor pe meleagurile Maramureșului.

Stâlpul Tătarilor din
Căvnic, locul care
marchează victoria
localnicilor asupra
tătarilor la ultima

DEZVOLTAREA DIN SECOLUL XVIII

În prima jumătate a secolului al XVIII-lea, mineritul a cunoscut o nouă perioadă de dezvoltare. Au început să fie introduse unelte și metode perfecționate, care au dus la creșterea producției de aur. Totodată, au fost deschise noi mine. Astfel, la 1717 a început exploatarea minei de la Nistru și reluarea exploatării unor mine ce au fost părăsite anterior. Ca urmare a acestei dezvoltări, pe la mijlocul secolului al XVIII-lea a luat ființă la Baia Mare (1748) un inspectorat minier care avea menirea de a coordona și a îndruma exploatarea minelor. Din acel moment mineritul a cunoscut o dezvoltare și mai rapidă și au fost angajați tot mai mulți specialiști.

Austriecii au fost interesați în special de exploatarea aurului. Pentru obținerea unui randament cât mai mare, erau nevoiți să practice exploatarea în adâncime, concesionând unele mine persoanelor particulare. Ca urmare, s-a dezvoltat tehnica minieră și a crescut numărul salariaților. În vederea măririi veniturilor tezaurului, au fost spri-

Echipament de luptă din
secolele XVI-XVII *

RĂSCOALA LUI HORIA, CLOȘCA ȘI CRIȘAN

Răscoala din anul 1784, condusă de Horea, Cloșca și Crișan, a cuprins și teritoriul Maramureșului. La aceasta au participat iobagi și lucrători la ocnele de sare. Acțiunea a fost destul de puternică, datorită faptului că lucrătorii din ocne au adus arme și praf de pușcă din saline. Pentru înăbușirea răscoalei au fost aduse în Maramureș patru companii de soldați.

jiniți unui proprietari să deschidă noi mine și să le lărgescă pe cele existente. A crescut numărul șteampurilor și cel al topitoriilor. Pentru a impulsiona activitatea minieră, autoritățile imperiale au încurajat venirea lucrătorilor cu experiență din zone cu tradiție în minerit. Atunci au ajuns polonezi, slovaci și germani în localitățile cu activitate extractivă, mai întâi în cele cu saline, de unde denumirea "șugăi".

Din anul 1773, Vișeu de Sus și Borșa sunt cunoscute ca importante centre forestiere care exploatau pădurile erariale. Lemnul era unul dintre principalele materiale comercializate. De asemenea, au luat ființă și alte tipuri de manufacturi, destinate prelucrării materiilor prime de pe domeniile feudale, cum ar fi: morile de măcinat, morile de ulei, distilăriile de spirt, joagărele etc. În anul 1775 s-a înființat o fabrică de fier la Cărpiniș.

Extragerea sării continua să aducă, de asemenea, mari profituri visteriei. În secolul al XVIII-lea, au fost înființate o direcție salinară cu sediul la Coștiui și două cămări, al căror rol a sporit în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea și la începutul secolului al XIX-lea. Pe parcursul secolului al XVIII-lea, au fost colonizați pe unele moșii nobiliare din Maramureș țărani de origine germană, maghiară, ruteană, slovacă și ucraineană. În aceeași perioadă, o importantă populație evreiască, venind din Galiția, s-a stabilit în Maramureș, mai ales în orașe, dar și în sate, unde jucau un rol preponderent în comerț. Numărul lor a crescut mereu; spre exemplu, în Cuhea existau 15 evrei în anul 1771, numărul acestora ajungând la 320 în anul 1900.

În anul 1773, împăratul Iosif al II-lea a vizitat Maramureșul. De numele său se leagă secularizarea averilor mănăstirești, apariția primelor sinagogi evreiești în Maramureș, precum și introducerea limbii germane în administrarea comitatului.

Tezaur monede
de argint *

Monede de aur
medievale, sec. XV-XVII *

Phenigi minieri de
aramă, sec XVII-XVIII*

REVOLUȚIA PAȘOPTISTĂ

Istoria politică nu poate să nu consemneze participarea maramureșenilor la momente precum revoluția de la 1848-1849 sau la mișcarea națională a românilor de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului XX. Vasile Lucaciu, supranumit "Leul de la Șișești" și George Pop de Băsești sunt doi dintre reprezentanții remarcabili ai elitei românești care au pregătit, prin demersurile lor, actul Unirii de la 1918, în urma căruia Transilvania, Banatul, Crișana și o parte a Maramureșului s-au unit cu România.

Valul revoluționar care a cuprins întreaga Europă în anul 1848 a determinat puternice frământări și în Imperiul austro-ungar. La 13 martie 1848 a izbucnit revoluția la Viena, iar la 15 martie la Budapesta. În cadrul dietei nobiliare de la Pojon (Bratislava) a fost ridicată problema înglobării Transilvaniei în statul ungar, lezând interesele poporului român ce locuia pe acest teritoriu. Toate protestele românilor în fața dietei de la Cluj au rămas infructuoase. Mai mult, dieta de la Cluj a menținut vechile stări de lucruri, asigurând privilegiile nobiliare, proclamând limba maghiară drept singura limbă oficială a statului, refuzând să acorde românilor transilvăneni egalitatea în drepturi, în administrație, în învățământ.

Mișcarea revoluționară din Maramureș s-a încadrat în ansamblul mișcării revoluționare din Transilvania. Imediat după adunarea de la Blaj, pe întreg teritoriul Maramureșului au avut loc puternice frământări. La numai câteva zile după declanșarea revoluției, în Baia Mare au fost constituite gărzii înarmate cu scopul de a menține ordinea în oraș. În Maramureșul istoric (raioanele Sighet și Vișeu) s-a constituit un batalion revoluționar. Populația din Baia Mare a îmbrățișat cauza revoluției, trimițând, în urma alegerilor din 24 mai 1848, 10 deputați în dieta țării. Minerii și muncitorimea de la topitoriile din bazinul băimărean au participat activ la revoluție.

Împăratul de la Viena a fost nevoit să ceară ajutorul Rusiei țariste. Revoluționarii din Maramureș au reușit să-și mențină pozițiile până la 25 august, când s-a ținut și ultima ședință a conducătorilor revoluționari.

Vasile Lucaciu

Gheorghe Pop de Băsești

După înăbușirea revoluției, mulți lideri ai acesteia au fost arestați, judecați, condamnați și apoi întemnițați la Muncaci, până în anul 1852.

Tulburările țărănești au cuprins toate satele vechiului comitat Maramureș. Pentru a restabili ordinea, batalionul revoluționar maghiar, condus de Varady, a fost trimis pe valea Izei, unde a ocupat comunele Bârsana, Strâmtura, Șieu, Rozavlea, Ieud, Cuhea, Dragomirești și Săliște, deținând controlul militar asupra întregii văi. La Mogoșești, în 20 aprilie, țărani au ocupat pământurile alodiale ale contelei Teleki, pe care le-au arat și le-au semănat pentru ei. Contele Teleki a fost nevoit să se refugieze în Baia Mare, după ce castelul său de la Satulung a fost atacat. Documentele vremii arată că pe tot cuprinsul Maramureșului, la Sighet ca și la Baia Mare și Baia Sprie, în plasa Vișeu ca și în părțile Chioarului, în comunele Borșa, Giulești, Săcel, Săliștea de Sus, Budești și în multe altele, au avut loc numeroase mișcări pentru dreptate socială și națională.

Conducerea revoluției maghiare a urmărit să-și asigure puterea politică și economică, să înglobeze Transilvania în Ungaria și să dobândească apoi independența față de Austria, însă aceste deziderate au dus la nesocotirea drepturilor sociale și economice ale celorlalte popoare (români, sârbi, croați). Prin legile emise de guvernul revoluționar maghiar nu s-a rezolvat situația unei însemnate părți a țărănimii și nici acuta problemă națională care frământa întreaga Transilvanie, cu toate că iobăgia a fost desființată definitiv.

Un puternic entuziasm și mari nădejdi în inimile românilor din Maramureș a trezit Unirea Principatelor Române din 24 ianuarie 1859.

În a doua jumătate a secolului al XIX-lea, intelectualitatea maramureșeană a participat din plin la acțiunea generală de luminare a poporului român prin înființarea de școli și publicații în limba română. În anul 1850, a început acțiunea (nereușită, din păcate) intelectualității maramureșene pentru înființarea unui gimnaziu românesc în orașul Baia Mare. Din 1858, la Târgu Lăpuș, a funcționat un gimnaziu românesc.

La 13 octombrie 1860, a fost înființată „Asociațiunea pentru cultura poporului român din Maramurăș”, asociație care, pe lângă scopurile culturale, urmărea și rezolvarea unor probleme politice. Un an mai târziu s-a încercat înființarea unui liceu românesc în Seini. Între anii 1862-1868, Preparandia românească din Sighetul Marmăției a reușit să pregătească peste o sută de învățători.

În anul 1881, în Transilvania a apărut Partidul Național Român, în programul căruia figurau obiective ale luptei de emancipare a românilor transilvăneni. Printre acestea se numărau: recăștigarea autonomiei Transilvaniei, folosirea limbii române în administrație și în justiție, în ținuturile locuite de români, precum și numirea, în aceste ținuturi, de funcționari români sau care cunoșteau limba română, revizuirea legii naționalităților într-un spirit mai favorabil lor, lupta împotriva tendințelor de asuprire națională și maghiarizare forțată, lărgirea dreptului de vot fie asupra tuturor cetățenilor care plăteau o contribuție directă, fie introducându-se chiar votul nominal. În conducerea partidului au fost aleși și reprezentanți ai românilor din comitatul Maramureș.

Monumentul închinat memorandiștilor din Șișești

MEMORANDUMUL DIN 1892

În anul 1887, a fost adoptată tactica pasivismului parlamentar și s-a hotărât redactarea unui memoriu care să fie înaintat împăratului de la Viena. Cu redactarea Memorandumului a fost însărcinat un grup de conducători ai partidului, în frunte cu dr. Ioan Rațiu și dr. Vasile Lucaciu, al cărui nume s-a înscris cu strălucire pe firmamentul mișcării de eliberare națională a poporului român.

Memorandumul a fost semnat la 26 martie 1892 și apoi prezentat împăratului de o delegație de 300 de persoane. Din delegația care a dus la Viena acest document politic au făcut parte și Gheorghe Avram din Șișești, Dipșe Constantin din Șurdești, Pavel Pele din Unguraș, Atanasie Damian din Copalnic Mănăștur, învățătorul Bodoș V. Din Șișești, Berinde A. din Seini, Lucaciu Constantin și Andrei Medan din Șomcuta Mare, Pop Florea și Pop Vasile din Băsești, Porumb P. din Tăuții de Sus, Radoți Ioan din Remetea Chioarului, Trif Gligor din Chiuzbaia și alții.

Memorandumul prezentat împăratului, fără a fi citit, a fost trimis la Budapesta. Acolo s-a hotărât trimiterea în judecată a conducătorilor acestei acțiuni. Procesul a început la Cluj în 7 mai 1894; la 25 mai, Curtea de jurați s-a pronunțat, condamnându-i la închisoare pe conducătorii românilor. Vasile Lucaciu a primit pedeapsa cea mai mare și a fost osândit la cinci ani de închisoare (a fost întemnițat la Seghedin), iar Gheorghe Pop de Băsești la un an de închisoare.

În urma imensei presiuni exercitate de opinia publică internațională, împăratul Franz Joseph i-a grațiat pe memorandiști la 16 iulie 1894.

Vasile Lucaciu a fost hărțuit de autorități și după eliberarea sa, astfel încât, la sfârșitul anului 1914 a părăsit Șișeștiul, refugiindu-se la București. A continuat și pe mai departe să susțină cauza și drepturile românilor transilvăneni la București, dar și peste hotare, în Italia, Franța, Statele Unite ale Americii, Elveția etc. Reîntors în țară, Vasile Lucaciu a fost ales în Parlamentul țării. Bolnav și bătrân, a murit la 28 noiembrie 1922, la Satu Mare.

ÎNCEPUTURILE PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL

La 28 iunie 1914, prințul moștenitor al coroanei Austro-Ungariei, Franz Ferdinand, a fost asasinat la Sarajevo, iar acest eveniment a determinat declanșarea primului război mondial. Maramureșenii au fost înrolați în regimentele 5, 12 și 85. În timpul primului război mondial, românii din Maramureș, ca toți românii aflați în granițele Imperiului austro-ungar, au fost nevoiți să lupte pe diferite fronturi de luptă.

Între 3 și 6 octombrie 1914, Maramureșul istoric a fost ocupat de trupele rusești. Apoi, Maramureșul a fost ocupat de trupele germane. Timp de doi ani și jumătate, frontul s-a aflat de-a lungul Carpaților, la granița dintre Borșa, Vișeu de Sus, Poienile de sub Munte și Frasin.

După patru ani de război, în toamna anului 1918, Imperiul austro-ungar a înregistrat înfrângeri succesive pe toate fronturile, situație care a favorizat și a intensificat lupta pentru autodeterminare a națiunilor din monarhia bicefală. Conjunctura politică internațională a determinat Partidul Național Român din Transilvania să renunțe la pasivism și să se angajeze în lupta politică pentru realizarea unirii Transilvaniei cu România. În această luptă un rol de seamă l-au avut românii din Maramureș.

Fotografie făcută de către un militar german într-o piață din Sighetu Marmăției în timpul Primului Război Mondial: asistente austriece sau germane negociind cu niște vânzătoare de ulcele. (Sursa foto: Photo Historia)

BIBLIOGRAFIE

Radu Popa, *Cnezatul Mării*, Baia Mare, 1969.

Radu Popa, Adrian Ioniță, *Țara Maramureșului în veacul al XIV-lea*, Editura Enciclopedică, București, 1997.

Trofin Hăgan, Valeriu Achim, Ioan S. Mureșan, Vasile Căpâlnean, *Maramureșul și Unirea. 1918*, Baia Mare, 1968.

Alexandru Filipașcu de Dolha și de Petrova, *Istoria Maramureșului*, Editura Gutinul, Baia Mare, 1997.

Gheorghe T. Pop (coord.), Octavian Bandula, Cornel Borlea, Ioan Nemeti, Aurel Socolan, Mircea Zdroba, *Pagini din istoria Maramureșului*, Baia Mare, 1967.

Cristina Țineghe, "Instaurarea administrației românești în Maramureș", în *Revista arhivei maramureșene*, nr.2, Baia Mare, 2009, pp.149-166.

Fotografiile notate cu * aparțin colecțiilor Muzeului de Istorie și Arheologie Baia Mare